

О. І. Благодарний,
кандидат економічних наук,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України,
м. Донецьк,
Н. О. Юріна,
кандидат економічних наук,
Донецький національний університет,
Г. В. Скобцова,
начальник Головного управління статистики
у Донецькій області

СТАН РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2006 — 2010 рр.

Одним з перспективних напрямків створення конкурентно-ринкового середовища, що сприяє формуванню змішаної економіки в Україні, є розвиток малого підприємництва. Найважливішим компонентом такої економічної системи є існування та взаємодія багатьох підприємств різних розмірів (великих, середніх та малих) за оптимального їх співвідношення. Найбільш динамічним елементом у структурі народного господарства є мале підприємництво.

В умовах формування змішаної економіки ринкового типу, інституціональних змін в економіці України, радикальних змін у відношеннях власності проблема становлення та розвитку малого підприємництва набуває важливого значення [1, с. 5].

Актуальність дослідження проблем становлення та розвитку малого підприємництва підсилюється також і тим, що досить повільні темпи й суперечливість просування України шляхом ринкових перетворень значною мірою обумовлені саме недооцінкою ролі та значення малого підприємництва як головного елемента змішаної економіки.

Означеним проблемам досить багато уваги приділяли спеціалісти України: В. І. Ляшенко [1], Л. І. Воротіна [2], М. Ю. Ануфрієв [2], О. Г. Кошелева [3], Г. Ф. Толмачова [3], А. В. Кучеров [3], З. С. Варналій [4] та інші. Розглянуто окремі питання кожним, а в сукупності стану розвитку, у динаміці увага майже не приділяли.

Мета статті — аналіз основних показників, що характеризують особливості розвитку підприємств малого бізнесу Донецького регіону за період 2006 — 2010 рр.

У процесі аналізу використані відомості по малих підприємствах, які за даними Реєстру статистичних одиниць визначено економічно активними (мають найманих працівників та/або здійснюють реалізацію продукції, робіт, послуг), за винятком фермерських господарств з кількістю зайнятих до 50 осіб, банків та бюджетних установ.

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності” від 18.09.2008 №523-VI малими (незалежно від форм власності) визначаються підприємства, у яких середня кількість працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей же період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень.

За 2006 — 2009 роки дані наведено з урахуванням зміни підприємствами основного виду діяльності, за 2010 рік — без урахування цих особливостей [5 — 7].

Основні показники діяльності малих підприємств за 2006 — 2010 роки для аналізу та визначення особливостей їх функціонування наведені в таблиці 1 [7, с. 3].

Аналізуючи показники діяльності малих підприємств за 2010 рік можна відзначити що вони значно не поліпшилися.

У розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення Донецької області припадало 47 підприємств малого бізнесу, що на 15% менше, ніж в 2009 році та на 23%, ніж в 2006 році (рис.1).

Розвиток малого бізнесу Донецької області має чітку територіальну диференціацію. Донецьк та інші великі міста області мають кращі умови для розвитку малого бізнесу. Тому, як і раніше, три чверті малих підприємств зосереджені в п’яти великих містах: Донецьку (48,8%), Маріуполі (11,7%), Макіївці (6,6%), Краматорську (4,4%) і Горлівці (4,1%) (табл. 1). В останніх містах та районах області функціонують 24.4% малих підприємств.

Вагома частина всіх малих підприємств припадає на Донецьк. Це обумовлено, насамперед, більш вигідними можливостями створення, ведення діяльності та розвитку малого підприємництва. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення Донецька в 2010 році склала 105 підприємств, що в 2,2 раза більше аналогічного показника в цілому по Донецькій області (47) і продовжує бути найвищою серед міст та районів області. Але

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств Донецької області за 2006 — 2010 рр.

	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість малих підприємств на 10000 осіб фактичного населення, одиниць	61	63	54	55	47
Кількість зайнятих працівників, осіб	173843	170751	171138	161465	154958
Кількість найманих працівників, осіб	171607	168592	169265	159351	152875
Частка найманих працівників малих підприємств у загальній кількості працюючих на підприємствах – суб'єктах підприємницької діяльності, %	15,6	15,6	16,1	16,9	16,7
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників (штатних та позаштатних), грн.	644,63	824,93	1090,60	1170,20	1280,99
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	29817,4	35448,1	41298,8	36357,3	38077,1
Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), %	11,3	10,9	10,0	10,7	7,6
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	1194,0	1238,6	1052,6	-239,6	-737,6

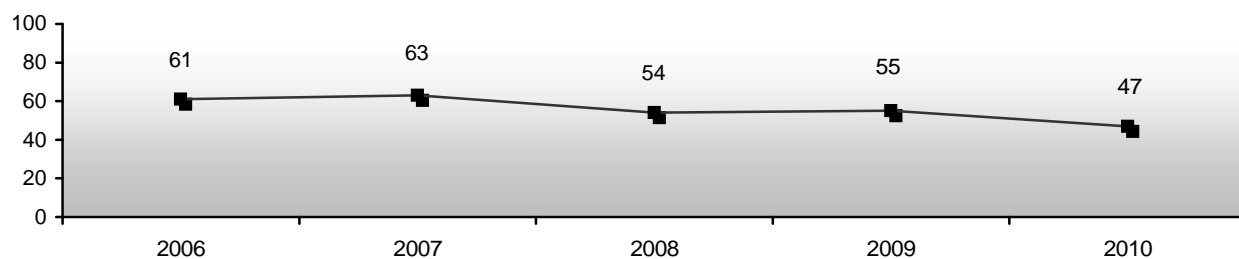

Рис. 1. Кількість малих підприємств на 10 тисяч фактичного населення Донецької області в 2006 — 2010 рр.

цей показник значно менше, ніж в 2006 — 130 (81%), 2007 — (76%) та 2008 і 2009 — (84%) (табл. 2).

Кількість підприємств малого бізнесу на 10 тисяч осіб фактичного населення міста Маріуполя складала 50 одиниць (у 2009 р. — 53). Це другий показник по області за 2010 рік. Але в порівнянні з попередніми роками спостерігаємо зниження: з 2006 — 67,6%, 2007 — 64%, 2008 та 2009 — 92,6%.

Макіївка за показником кількості малих підприємств на 10 тис. осіб фактичного населення (35 одиниць) посідає 9 місце серед міст області (у 2009 р. — 10). За останні 5 років цей показник знизився не суттєво: у порівнянні з 2006 р. — на 3%, а з 2007 — 2009 рр. майже на 10%.

За кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб фактичного населення (46 одиниць) Краматорськ перемістився з третього на четверте місце в області. Але спостерігаємо значне відхилення від попередніх років: від 2006 р. — 26%, від 2008 — 2009 рр. на 18% та 13,2%.

У Горлівці кількість малих підприємств на 10 тис. осіб фактичного населення складала 30 одиниць. За цим показником Горлівка залишається на 11 місці. У порівнянні з 2006 р. цей показник становить 77,4%, а 2008 — 2009 рр. 88%.

У 2010 р. у порівнянні з попереднім роком кількість зайнятих у сфері малого бізнесу (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників підприємства та членів їх сімей) зменшилась

на 6507 осіб та становить 154958, кількість найманих (штатних та позаштатних працівників) також зменшилася на 6476 осіб та становить 152875. Це 16,7% від загальної кількості працюючих на підприємствах — суб'єктах підприємницької діяльності області та 5,7% усього населення області працездатного віку. Кількість зайнятих та найманих у сфері малого бізнесу в 2010 році становить тільки 89,1% зайнятих в 2007 році.

Розподіл загальної кількості працюючих у сфері малого бізнесу за містами та районами області з роками суттєво не змінюється. Це підтверджується показниками по 5 містах, у яких зосереджено три чверті малих підприємств. Розподіл кількості найманих працівників на малих підприємствах у 2007 — 2010 рр. подано в таблиці 3, він свідчить про те, що в Донецьку працює 46,8% найманих працівників області. На підприємствах Маріуполя — 10,8%, Макіївки — 6,4%, Горлівки — 4,8%, Краматорська — 4,2%. У сумі це становить 73% зайнятих на підприємствах малого бізнесу області.

Відомості таблиці 3 свідчать про темпи зниження чисельності зайнятих в малому бізнесі області, тобто існують причини, які не стимулюють ефективну діяльність цього сектору економіки.

У цілому по області кількість найманих працівників у 2010 р. становить 90,7% кількості найманих працівників 2007 р. Аналогічно: по Донецьку — 91,5%, по Маріуполю — 88,8%, по Макіївці — 95,3%, по Краматорську — 82,7%, по Горлівці — 95,4%.

Одним із важливих аспектів розвитку малого підприємництва в економіці області є рівень доходів осіб, зайнятих у малому бізнесі.

У 2010 р. середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу області зросла в порівнянні з 2009 р. на 9,5% (у 2009 р. — на 7,3%) та склала 1280,99 грн. (рис. 2), а в порівнянні з 2006 р. — майже в 2 рази, аналогічна ситуація в п'яти провідних містах області. Вона залишається вдвічі меншою, ніж середня заробітна плата працівників підприємницьких структур області.

Таблиця 2

Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тисяч фактичного населення [5, 6] по містах області

	2006	2007	2008	2009	2010
Область	61	63	54	55	47
Донецьк	130	138	125	126	105
Маріуполь	74	78	54	53	50
Макіївка	36	39	38	39	35
Краматорськ	62	61	56	53	46
Горлівка	42	36	34	34	30

Таблиця 3

Розподіл кількості найманих працівників на малих підприємствах в 2007 — 2010 рр.

	2007	2008	2009	2010
Область	168592	169265	159351	152875
Донецьк	78219	79395	74619	71573
Маріуполь	18588	17768	16392	16515
Макіївка	10216	11326	10266	9738
Краматорськ	7734	7599	7133	6398
Горлівка	7724	7929	7205	7370

Серед 45 міст та районів регіону в 30-ти середньомісячна заробітна плата в малому бізнесі нижча, ніж в цілому в області.

Найвищий рівень заробітної плати в 2010 р. встановлено на малих підприємствах Дебальцевого — 1819,36 грн., Добропільського району — 1509,72 грн., Красноармійського району — 1480,98 грн., Новогродівки — 1477,72 грн., Добропілля — 1454,10 грн., Костянтинівського району — 1383,61 грн., Донецька — 1353,94 грн. Найнижча заробітна плата спостерігалась на малих підприємствах Ясинуватої — 997,34 грн., Жданівки — 999,55 грн., Вугледара — 1002,19 грн., Шахтарського району — 1029,72 грн.

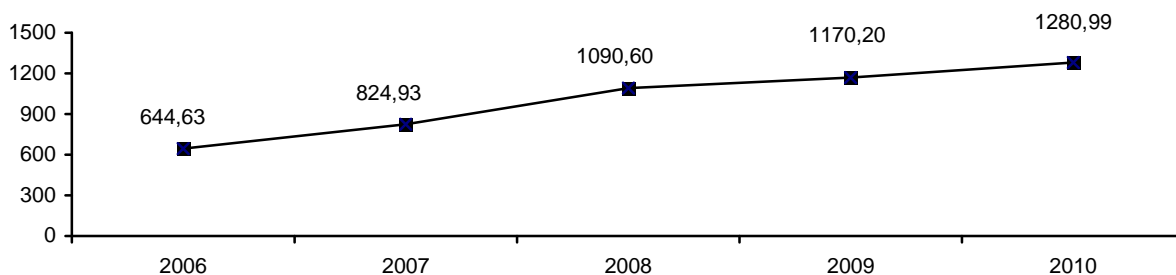

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу, гривень

Таблиця 4

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників малого бізнесу за 2006 — 2010 роки

	2006	2007	2008	2009	2010
Область	644,63	824,93	1090,60	1170,20	1280,99
Донецьк	697,87	894,37	1171,56	1220,91	1353,94
Маріуполь	711,17	886,54	1224,41	1160,23	1300,61
Макіївка	569,54	726,76	914,93	1016,61	1108,95
Краматорськ	589,35	776,57	1036,57	1089,18	1174,90
Горлівка	598,37	714,66	898,53	1113,25	1196,81

Середньомісячну заробітну плату найманих працівників малого бізнесу по досліджуваних містах області за 2006 — 2010 рр. відображено в таблиці 4.

У 2010 р. кількість зайнятих (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників підприємства та членів їх сімей) працівників на малих підприємствах Донецька скоротилася на 3101 особу та склала 72631 особу. Кількість найманих (включаючи штатних та позаштатних) працівників зменшилась на 3046 осіб та склала 71573. За цим показником Донецьк займає, як і в попередні роки, перше місце серед міст області.

Заробітна плата на малих підприємствах міста зросла в порівнянні з 2009 р. на 10,9% (у 2009 році — лише на 4,2%) та склала 1353,94 грн. У рейтингу міст за цим показником Донецьк займає 4 місце (у 2009 р. — 6).

У Маріуполі кількість працівників на малих підприємствах зросла: зайнятих та найманих — на 123 особи та склала відповідно 16765 та 16515 осіб. У малому бізнесі працювало 12,2% від загальної кількості працюючих на підприємствах — суб'єктах підприємницької діяльності міста. Це лише 5,7% населення міста працездатного віку. За кількістю найманих працівників малих підприємств у відсотках до кількості наявного населення Маріуполь посідає 2 місце.

У 2010 р. середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу міста зросла порівняно з 2009 р. на 12,1% (у 2009 р. зменшилася на 5,2%) та склала 1300,61 грн. За цим показником Маріуполь перемістився з 13 місця в 2009 р. на 7 місце в 2010 р.

На 533 особи зменшилася кількість зайнятих та на 528 осіб найманих працівників малого підприємництва міста Макіївки, що склало 9871 та 9738 осіб відповідно. Частка працівників малих підприємств у загальній кількості працюючих на підприємствах міста становила 17,6%, у кількості мешканців працездатного віку —

4%. За кількістю найманих працівників малих підприємств у відсотках до кількості фактичного населення Макіївка посідає 11 місце (у 2009 р. — 8).

Середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу міста збільшилася порівняно з 2009 р. лише на 9,1% (у 2009 р. — на 11,1%) та становить 1108,95 грн., що зумовило 22 місце в рейтингу міст області.

У Краматорську на 732 особи скоротилася кількість зайнятих у малому бізнесі та на 735 осіб — працюючих на малих підприємствах міста. Загальна кількість на малих підприємствах міста склала відповідно 6471 та 6398 осіб. Частка працівників малого бізнесу в загальній кількості всіх працюючих міста становила 18,1%, осіб працездатного віку — 5,3%. За кількістю найманих працівників малих підприємств у відсотках до кількості наявного населення Краматорськ утримує 3 місце.

Середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу міста зросла у порівнянні з 2009 р. на 7,9% (у 2009 р. — лише на 5,1%) та склала 1174,90 грн. За цим показником Краматорськ залишається на 17 місці в рейтингу міст області.

На малих підприємствах Горлівки було зайнято 7464 особи, працювало — 7370 осіб. Питома вага працівників малого бізнесу в загальній кількості всіх працюючих міста становила 15,6%, працездатного віку — 4,4%. За кількістю найманих працівників малих підприємств у відсотках до кількості наявного населення Горлівка посідає 8 місце (у 2009 р. — 9).

Середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу порівняно з попереднім роком збільшилася лише на 7,5% та склала 1196,81 грн., що зумовило 16 місце (у 2009 р. — 11) у рейтингу міст області.

За підсумками 2010 р. підприємствами малого бізнесу було реалізовано продукції, виконано робіт і надано послуг на суму 38077,1 млн. грн. Більше, ніж

три чверті обсягу реалізації становило на п'ять великих міст області: Донецьк, Маріуполь, Макіївку, Горлівку, Краматорськ (табл. 5).

Малими підприємствами Донецька було реалізовано продукції (робіт, послуг) на суму 23902,4 млн.грн., або 8% від загального обсягу реалізації міста. На одного мешканця міста становило 24359 грн. реалізованої продукції (робіт, послуг), це перший результат по області.

Обсяг реалізації міста Маріуполя збільшився на 12,8%, та склав 3419,6 млн. грн., або 6980 грн. на одного мешканця міста. Це третій результат серед міст області.

Друге місце за цим показником упродовж двох років утримує місто Костянтинівна.

У Макіївці підприємствами малого бізнесу було реалізовано продукції (робіт, послуг) на суму 2060 млн. грн., обсяг реалізації на одного мешканця склав 5170 грн., що зумовлює 5 місце серед міст області (у 2009 р. — 7).

Підприємствами Горлівки було реалізовано продукції (робіт, послуг) на суму 1173,6 млн. грн., що на 10,5% більше підсумку 2009 р. На одного мешканця міста було реалізовано продукції на суму 4147 грн. За цим показником Горлівка посіла 9 місце серед міст області (у 2009 р. — 10).

Підприємствами малого бізнесу Краматорська було реалізовано продукції, виконано робіт і надано послуг на суму 978 млн. грн., що на 17,7% менше, ніж у попередньому році. За показником обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) на одного мешканця (4872 грн.) Краматорськ посунувся з 4 місця на 6.

Малими підприємствами області в 2010 році був отриманий від'ємний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування в розмірі 737,6 млн. грн. При цьому 62,1% малих підприємств одержали прибутки в сумі 1780,4 млн. грн., а 37,9% — понесли збитки в розмірі 2518 млн. грн. Від'ємний фінансовий результат спостерігався в 17 містах та районах області. Зі значним збитком спрацювали суб'єкти малого підприємництва Краматорська (509,6 млн. грн.), Донецька (240,3 млн. грн.), Горлівки (111,5 млн. грн.), Макіївки (12,5 млн. грн.). Однак, така ситуація склалася не у всіх містах та районах області. Позитивний фінансовий результат отримали підприємства Добропільського району (25,6 млн. грн.), Красноармійського району (14 млн. грн.), Маріуполя (13,3 млн. грн.), Костянтинівського (12,8 млн. грн.) та Першотравневого (12,3 млн. грн.) районів.

Проведений аналіз показав основні недоліки розвитку цього сектору економіки в Донецькій області за 2006 — 2010 рр.:

Таблиця 5

Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) алик підприємств за 2006 — 2010 роки, млн. грн.

	2007	2008	2009	2010
Область	35448,1	41298,8	36357,3	38077,1
Донецьк	22218,1	25540,1	22776,1	23902,4
Маріуполь	3418,1	3710,1	3030,5	3419,6
Макіївка	1962,4	2343,1	2057,9	2060,0
Краматорськ	1280,1	1306,1	1188,6	978,0
Горлівка	915,9	1383,1	1062,3	1173,5

— обсяг реалізованої продукції за період 2006 — 2010 рр. зростає незначними темпами;

— середньомісячна заробітна плата залишається вдвічі меншою, ніж середня заробітна плата працівників підприємницьких структур області, що не стимулює працівників підприємств малого бізнесу;

— чисельність найманих працівників щорічно зменшується;

— у порівнянні з 2006 р. кількість малих підприємств в розрахунку на 10 тисяч осіб фактичного населення області зменшилася в 1,3 рази;

— частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) зменшилася в 1,5 рази в порівнянні з 2006 р.

Вирішення цих проблем можливе на державному рівні в разі розробок дійових законодавчих актів після вивчення причин, що негативно впливають на розвиток малого підприємництва.

Література

1. **Ляшенко В. І.** Регулирование развития малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения : монографія / В. І. Ляшенко // НАН України. Ін-т економіки пром-сти. — Донецьк, 2007. — 452 с. 2. **Адамов Б. І.** Малий бізнес України: дороговкази поступу : монографія / Б. І. Адамов, О. І. Амоша, В. І. Ляшенко В. І. та ін. — Донецьк : ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. — 275 с. 3. **Модернізація** механізмів розвитку малого та середнього бізнесу : монографія / А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко, В. І. Ляшенко та ін.; НАН України. Ін-т економіки пром-сти. — Донецьк, 2011. — 326 с. 4. **Варналій З. С.** Вплив оподаткування прибутку на економічний розвиток України / З. С. Варналій, Д. Серебрянський // Економіка України. — 2010. — № 5. — С. 55 — 69. 5. **Тенденції** розвитку малого бізнесу за містами та районами Донецької області / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк. — 2011. — 20 с.

6. **Малий** бізнес Донецької області в 2009 році: статистичний збірник / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк. — 2010. — 63 с.
7. **Малий** бізнес Донецької області в 2010 році: експрес — випуск / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк. — 2011. — 3 с.

Благодарный О. И., Юрина Н. О., Скобцова Г. В. Стан розвитку малого підприємництва Донецької області в 2006 — 2010 рр.

Авторами проведено дослідження особливостей розвитку підприємств малого бізнесу за визначений період. Проаналізовано основні показники, що описують розвиток цього сектору економіки. Одержані показники свідчать про те, що в регіоні ще не налагоджено дійову підтримку їхньої діяльності, показники коливаються, частіше за все в бік зниження, не спостерігається стійкості в розвитку. Показники проведеного аналізу сприяли можливості запропонувати напрямки укріплення розвитку підприємств малого бізнесу.

Ключові слова: мале підприємництво, показники розвитку, кількість підприємств, чисельність зайнятих, обсяг реалізованої продукції, фінансові показники.

Благодарный А. И., Юрина Н. А., Скобцова Г. В. Состояние развития малого предпринимательства Донецкой области в 2006 — 2010 годах

Авторами проведено исследование особенностей развития предприятий малого бизнеса за определенный

период. Проанализированы основные показатели, которые описывают развитие этого сектора экономики. Полученные показатели свидетельствуют о том, что в регионе еще не создано действенной поддержки их деятельности, показатели колеблются, чаще всего в сторону снижения, не проглядывается стойкости в развитии. Показатели проведенного анализа способствовали возможности предложить направления укрепления развития предприятий малого бизнеса.

Ключевые слова: малое предпринимательство, показатели развития, количество предприятий, численность занятых, объем реализованной продукции, финансовые показатели.

Blagodarniy A. I., Yurina N. A., Skobtsova G. V. Development of small enterprise of the Donetsk area Status in 2006 — 2010 years

Authors are conduct research of features of development of enterprises of small business for certain period. Basic indexes which describe development of this sector of economy are analysed. The got indexes testify that in a region it is not yet adjusted effective support of their activity, indexes hesitate, more frequent all sdws decline, not looked to firmness in development. The indexes of the conducted analysis were instrumental in possibility to offer directions of strengthening of development of enterprises of small business.

Key words: small enterprise, indexes of development, amount of enterprises, quantity of busy, volume of the realized products, financial indexes.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2011

Прийнято до друку 24.02.2012